

גידה ההיכל

לע"נ הטהורה של מורנו ורבינו עטר הגה"צ מרן רבי משה יעקב ווייס בן הגה"ק רבי אברהם צבי זצ"ל גלב"ע ה"י בטבת תשע"ב

זמני כניסת ויציאת השבת

הדה"נ	מוצ"ש	ר"ת
4:14	5:15	5:48
4:00	5:14	5:49
ב"ב	ירושלים	

יו"ל ע"י בית המדרש הגדול "היכל אברהם צבי" נוה אחיעזר

בנשיאות מורנו הגאון רבי יצחק ישעי' ווייס שליט"א גאב"ד נוה אחיעזר

רח' נחשוני 3 (מאחורי ביתבים 7-9), נוה אחיעזר בני ברק

עש"ק פרשת ויצא ח' בכסלו תש"פ, גליון מס' 504

חידה לפרשת השבוע

התלמידים הפתיעו את הרב בחידה לפרשת השבוע: מה שעל דודו שאל לימים בנו עליו שאל. פתר להם הרב: מה שהבן שאל על אביו כבר שאל אביו על חמיו.

נושא הלכתי לפרשת השבוע

משיעוריו של הגאון רבי יצחק ישעי' ווייס שליט"א

גאב"ד נוה אחיעזר - בני ברק

הדברים נכתבו להגדיל תורה ולהאדירה, ולא להלכה למעשה

ויתור בת לאחיה על חלקה בעזבון האב

[בראשית לא, יד] וַתַּעַן רַחֵל וַלְאֵה וַתֹּאמֶרְנָה לוֹ הַעוֹד לָנוּ חֵלֶק וַנַּחֲלָה בְּבֵית אָבִינוּ.

שאלה: אב שלא כתב צוואה, שעל פי חוקי הערכאות יורשת הבת חלק כבנים, האם מותר לה לדרוש תשלום עבור חתימתה על ויתור לטובת הבנים, כדי שיוכלו לרשת חלקם על פי דיני התורה.

אין דינא דמלכותא בדיני ירושה

בשול"ת פני משה (להר"מ בבבבש"ת, ב, קושטנדינא תל"א, טו) הביא שהרב מוהר"ר ירמיה מורגונטו פסק שהבנות קונות את חלק הירושה שניתן להם על פי דיני הערכאות. ורבי יחיאל באסן וכל חכמי דורו חלקו על הוראתו זו. ומחו ליה מאה עוכלי בעוכלא, ישתקע הדבר. וכבר כתב כן הרמ"א (ח"מ ש"ס, יא): לענין הנושא אשה במקום שדיני בדיני גויים שאין הבעל יורש, ומתה אשתו, לא יוכל אבי אשתו ושאר יורשיה לומר כל הנושא אשה על דעת המנהג הוא נושא, ונדון הדבר בדיני גויים. והוא משול"ת הרשב"א (ו, רנד), שכתב על זה: ועושה אלה מפיל חמות התורה, ועוקר שרש וענף, והתורה מידו תבקש, ומרבה הונו בזה בפועל כפיו נוקש. ואומר אני שכל הסומך בזה לומר שמותר משום דינא דמלכותא, טועה וגולן הוא, וגזלה ישיב. וחס ליה דאפילו גזלה ישיב, רשע מיקרי. - וכן הביא בשול"ת מנחת יצחק (ב, צה) בשם שול"ת ברכת יוסף (לנדא, ח"מ כב) ושול"ת מהר"א אסאד (ח"מ קיד) עיי"ש.

האם הבת יורשת מדינא דמלכותא לדעת המשנת חסידיים

ולכאורה מצאנו חבר למוהר"ר ירמיה מורגונטו, והוא הגאון המקובל רבי עמנואל חי ריקי זצ"ל ה"ד בעל המשנת חסידיים, שכתב בשול"ת שבסוף ספרו אדרת אליהו (כג) בעניין יהודי שקנה, כלומר לקח בניוול"ו [דמי מפתח?] משר העיר בית אחד בעדו וזרעו וזרעו זרעו. ופורע בעדו למלך, דהיינו לשר העיר סך מה בעדה לכל שנה, אבל הוא יכול לבנות ולסתור בו כרצונו. והלוקח נפטר והניח בן ובת. שבדיניהם הבת יורשת עם הבן הניוול"ו הנ"ל. ובדינינו הבן יורש כל נכסי אביו ולא הבת. אחר מי נלך אחרי דינינו, כי מאביהם ישראל ירשו, והם ישראלים. או אחרי משפטי שר העיר ודיניו, כי הוא מולך במקום ההוא. והשיב שדינא דמלכותא דינא. ואף שהמהר"ק (קפג) חילק בין דין שהוא להנאת המלך, לדין שאין לו הנאה ממנו. ואמר דבאין לו הנאה ממנו אין אנו אומרים דינא דמלכותא דינא, דא"כ בטלת כל דיני תורה מפני דינא דמלכותא. ולא אמרינן אותו אלא בדאית ליה הנאה מיניה. וא"כ הוא בנדון דידן דשר העיר הוא מלך מדינתו, ובניוול"ו זה יש לו הנאה עתה, ואחר זמן כשיחזור אליו. לכן צריך לשמור פיו, ולדון בין יורשי ניוול"ו זה בדינא דמלכותא. ותירשנו הבת עם הבן. ועי"ש עוד בזה, שהאריך שאפילו במצוה מחמת מיתה ליתן כל הניוול"ו לבן, לא עשה כלום, דאינו יכול להורישו אלא מה שהוא שלו, לא מה שאינו שלו. אלא

יחלקו ריווח הניוול"ו זה בין הבן והבת כדיניהם. - ולכאורה גם הוא פוסק שבירושה הולכים אחר דינא דמלכותא. וכך הבין הרב יעקב אביגדור זצ"ל השואל את הגר"ח פאלאגי בספרו חוקות החיים (עג). ולכן רצה לומר שתוכל הבת לומר קים לי כהני תרי פוסקים, רבי ירמיה מורגונטו ורבי עמנואל חי ריקי.

בת יורשת רק בקרקע שיש לגוי זכות בה

אולם הגר"ח פאלאגי בספרו חוקות החיים (שס), דחה דבריו מכמה סיבות, וכתב שלא אמר האדרת אליהו אלא דוקא בקרקע שיש לגוי זכות בה, הא לאו הכי בכל קרקעות שאין יד הגוי בתוכו, לא אמרה הרב ז"ל. כי אפילו יהיה שיש חק המלכות שליח מס מהקרקעות שקורין עאוואריס ואימלאק וכדומה, אין בזאת להתחשב שיש יד וזכות וחלק בגוף הקרקע בעבור זה, להיות לגוי חלק בתוכו להכריח לדון כדיני הגויים, כי אם כשיהיה למלך הנאה שלוקח קצבה ושכירות לשנה מאותו הקרקע, כאשר מתבאר מדברי הרב אדרת אליהו שם, וכמו שנתבאר לעיל.

במקום שהמנהג לתת לבנות עישור אין להם טענת קים לי

עוד דחה הגר"ח פ, דאפילו היכא שיש למלך יד ורשות בתוכו ליקח קצבה מגוף הקרקע, דאיכא משום דינא דמלכותא דינא לדעת הרב אדרת אליהו. ונשתנו דעות הרב ירמיה מורגונטו עם הרב אדרת אליהו בזה, דהבנות יורשות עם הבנים. אין מקום לומר דיכולות הבנות לומר קים לי כשניהם, ולרשת עם הבנים, כיון שמצינו שנים מזכים נגד רוב הפוסקים, וכמו שרצה לצדד הרב השואל. כיון שכבר הוקבע המנהג בקושטא כדברי המהר"ר באסן [שייבאו לקמן] לתת לבנות עישור נכסי בקרקעות שירשו מאביהם עבור שכר טרחה שצריכין להעביר בפנקס, ושכן נהגו דור אחרי דור יותר מג' דורות, כמו שהעיד הרב השואל, הכי נקטינן, ואין יכולות לומר קים לי נגד המנהג.

אין דינא דמלכותא כשאין הנאה למלך

גם בשול"ת רב פעלים (ב, ח"מ טו) האריך, דיודע הוא דכל הפוסקים ז"ל ס"ל שלא אמרינן דינא דמלכותא דינא, אלא בדברים שיש הנאה למלך, כמהר"ק הנ"ל. וכאן אם הבת יורשת עם הבן ואם הבן יורש הכל מה הנאה למלך בזה, ופוק חזי מ"ש בב"י (ח"מ ש"ס, ב) בשם מה"ר יעקב ישראל [בתשובה], וז"ל, ועוד שאין השררה מכרחת שימכור המשכונות, אלא נותנת לו רשות וכל שאינו מכריח אינו דינא דמלכותא וכו'. וראיתי להגאון חתם סופר (ח"מ קמב) שכתב על נידון

ע"ש, ולהכי ס"ל למהר"ט ז"ל הכא שיכתבו בחנם, דכאן הוא מלאכת גופם, שהולכים לכתוב בפנקס הכקאני ברצון הבנים.

הכרעת הגר"ח פאלאג'י לפצות הבנות עשרה למאה

והרב פעלים בסיום תשובתו, הביא את המובא לעיל בשם הגר"ח פאלאג'י, שלאחר שהאר"ק בענין ירושת הבנות, כתב, שאין לומר ק"ל כסברת ה"ר ירמיה וכסברת הרב אדרת אליהו ריקי ז"ל. ואין לבנות שום זכות, לא משום מנהג ולא משום דינא דמלכותא דינא, כי אם בזאת מה שנהגו בקושטא, כפי מה שתיקנו הרבנים הרב מהר"י באסן וה"ר אליהו רבא רבני מתא, לתת לבנות עשרה למאה כדי שיעשו תקריר ויבואו על החתום, תקנה הגונה וישרה היא. וכן ראוי לנהוג מכח התקנה, שכן תיקנו רבני העיר ומינה לא תזווע עכ"ל. הנך רואה שגם הרב מהר"ח ז"ל שהוא אחרון מסכים בדבר הרצוי הנזכר.

נרשמה הירושה בערמה על שם האחים

ומסכם הסדר אליהו: והנראה אלי ברור מתוך תורתו, שאם הקרקע שהניח להם אביהם לא נעשה אינתיקא"ל [ירושם בטאבו] על הבנות, והאחים הכתיבוהו עליהם, וכיחשו למותביל"י שאין להם אחיות, אין האחיות רשאות לילך למותביל"י ולומר שהם בנות המת. ואם עשו כן ראוי לייסרן כמי [ש]גזול את חבירו. וכן נמי אם במות אביהן הועבר חלקתן באינתיקא"ל שלא בדרישתן, ואחר כך נזדרזו האחים והולילו נשים אחרות והעלו שמותן על שם אחיותיהן, והמה אמרו שמכרו חלקתם לאחיהם, אין הבנות רשאות לגלות למותביל"י שלא היו המה אותן הנשים. באופן שגם מו"ה מודה שאין לבנות שום זכות בקרקע אביהן כלל ועיקר, והרי הן כנכריות בממון אביהן.

האשה יכולה לטעון קים לי שמגיע לה תשלום

והרב פעלים (הנ"ל) כתב: סברת מהר"י באסן ז"ל דס"ל דאין זכיה לבת כלל בירושה, אפי' שכבר נכתב על שמה. ועם כל זאת אין הבן יכול להכריחה לעשות פ'ראג [ירושם בטאבו] על שמו, אא"כ יפייסנה בממון, וכו'. סברת מהר"ט ז"ל, דיכול להכריחה כפי הדין לעשות פ'ראג על שמו בחינם אין כסף, מדין השבת אבידה. ובאמת סברת מהר"ט נראית נכונה ואמיתית, וטעמו ונימוקו עמו מדין השבת אבידה, דמאחר שלא זכתה לה, מה לה לעכב הכתיבה. וכן אזיל נמי הגאון חת"ס (הנ"ל) כסברת מהר"ט ז"ל, וכאשר כתבתי דבריו לעיל. אך סברת מהר"י באסן צריכה טעמא, וגם אינו מפורש בדבריו בכמה צריך לפייסה, ואולי גם אם יתן לה החצי לא תרצה. על כן נראה טעמו של מהר"י באסן שיש טענה לבת שרוצים ממנה לעשות פ'ראג לבקש שכר בזה כמו ענין הקומסיון שלוקח הפ'אטור. ובודאי כוננת הרב ז"ל לומר שצריך לפייסה כפי ראות עיני הדיינים שבעירם. וראיתי להרב הגדול מהר"א אלפאנדארי ז"ל בספר אליה רבא וכו' [כמובא לעיל]. נמצינו למדין מדבריו, דטעמו של מהר"י באסן ז"ל, הוא מתורת שכר שכיר, והיינו כפי מה שהסברתי לעיל שהוא מדין הקומסיון שלוקח הפ'אטור. גם נראה מדבריו שדבר זה הוא משתער לפי ראות עיני הבית דין יכבץ [יכון בצדק], והוא ז"ל עשה השערה עשרה למאה. נמצינו למדין עוד דהרב מהר"י באסן אינו יחיד בדבר הריצוי הזה, אלא גם הרב מה"ר אליהו הנזכר מודה כן. ולפ"ז אע"ג דמהר"ט ז"ל פליג וס"ל דצריכה הבת לעשות פ'ראג חינם אין כסף, עכ"ז הבת יכולה לומר קים לי כמהר"י באסן ודעמיה, דס"ל אין הבן יכול להכריחה בחינם אא"כ ירצנה בכסף, ורק הרצוי יהיה לפי ראות עיני הבית דין. ושיעור הריצוי לא שמענו קצבתו, אלא רק מפי הר' מה"ר אליהו ז"ל שכתב עשרה למאה.

הראיה מהכפיה לכתוב שטר לחברו

ובשו"ת מהר"א הלוי (הנ"ל, ב. ס. ב. קכז) הביא ראיה שהבת צריכה לחתום, משום מידת סדום, מדברי הש"ך (ח"מ ס, לד) בשם הרש"ל בים של שלמה (ב"ק ט, לג), שלמד מהאי דב"ק (קב, ב), ראובן שלקח שדה משמעון, ואמר שקנה אותו לחבירו לוי, ולוי הוא ריש גלותא, כדי להטיל אימה, שלא יצאו עליו עסיקין ועוררין, וכתב ראובן שטר מכר ללוי, אין כופין את לוי לכתוב לראובן שטר שהוא מכר את השדה לראובן. שאומר לוי לא יקריכו בעינא, שאתם עושים אותי לראש להטיל אימה. ולא זילותיכו אנא בעינא, שאתם באים לעשות אותי מוכר שדות מחמת דוחק. ומסיק שאין כופין אותו ליתן שטר היכא שנתן טעם לדבריו, דלא ניחא ליה דליפשו עליה שטרא, אבל לא אמר טעמא, כופין על מידת סדום. וכן הביא ראיה זו הבית שלמה (א"ח פה, ג. י"ד ב, עט), והוסיף (ח"מ קח-קט) שבפרט באופן שאינה צריכה אלא לומר שאינה מעוניינת בירושה, אם כיון שבגלל שאמרה שרוצה חלק בירושה זקוק עתה לחתימתה, פשיטא שצריכה לתקן ולהשיב הגזלה לאחיה.

בעל שנתן בית לאשתו וכו', מ"מ עתה הוא יורש דאורייתא וקרקע בחזקתו וכו', ואטו עכשיו הואיל שהערכי הזה כתב קרקע על שמם יפה כוחם מחזקת עצמם, ראוי לנדודתם עד שיסירו כח הערכי מן הקרקע הלז וכו' עכ"ד ע"ש. והם דברים פשוטים וברורים וכו'. אכן קבלנו הוראת מרן ז"ל, והוא פסק בח"מ (סח, א) כהרמב"ם ודעמיה, דסברי שטרי מתנות והודאות ופשרות הנעשים בערכאות הרי הם כחרס ע"ש, וכו'. וכתבו האחרונים ז"ל דמ"ש מור"ם ז'בכל מקום שמשפט המלך וכו' כשרים אפי' שטרי מתנות מכח דינא דמלכותא, אין כן דעת מרן ז"ל, וכו'. וא"כ השתא הספק הראשון ששאל אם יש זכות לבת בירושה מדינא דמלכותא בזמן הזה, שהכל נקנה ונכתב בפנקס הטאבו המתוקן מאת המלך יר"ה. אין כאן מקום ספק, ואין זו טענה כלל. ואפי' אם כבר העבירו פקדי המלך את חלק הקרקע על שם הבת כפי דתם, אין זה כלום, וגזל הוא בידה ולא זכתה כלל, ודבר זה הוא פשוט וברור כשמש.

אין לחייב הבת לחתום בחינם ויתור על חלקה

אולם הפני משה (שם) מסיק, שאף רבי יחיאל באסן שכאמור שלל את זכיית הבת מכח הערכאות, בכל זאת מודה שאין הבת מחוייבת לכתוב את חלקה הזה לטובת הבנים, ואם הבן רוצה לרשום את הנכסים על שמו, צריך לפייסה ולפצותה. והביא שהמהר"ט חלק עליו, והיה מחייב את הבת לרשום את חלקה לאח חינם אין כסף, מדין השבת אבידה. ובשו"ת מהר"א הלוי (איטינגא, א, ד) כתב שכפי הנראה מצדד הפני משה לדעת הר"י באסן, ומאחר שגם המכתב מאליהו (בספרו סדר אליהו רבא, שו"ת אבהע"ז טו, דף סח-ד) סובר כן, אין יכולים לכוף את הבת מספק, ועל הבן לפשר עמה שתחתום לו, כפי ראות עיני הדיין. ובשו"ת דברי חיים (ב ח"מ א, ג) כתב שכן נוהגין כולי עלמא שמפשרין בזה, והוא כהיתר בעיני העולם בעד שכר אמירה וחתומה. וכן בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ג א, עה) כתב שיכולה הבת לתבוע פיצוי עבור כתב ויתור חלק ירושתה.

התשלום לבת עבור חתימתה על ויתור הירושה

שיטת רבי יחיאל באסן בוארה בהרחבה ע"י נכדו המהר"א אלפאנדארי (סדר אליהו רבא, שם): 'הוסיפו עוד המורים, ממה שכתב מורי זקני הרב כמהר"ר באסאן, דאין האחיות מחוייבות להעביר הקרקעות על שם אחיהם בפנקס המותביל"י [ירשם הקרקעות]. ובהמשך דבריו מבאר המהר"א אלפאנדארי: 'דהבנות אין להם שום זכות בקרקע אביהן במקום שיש אחים. ואם באו להכתיב הקרקע על שמן מקפחין את שוקן, שלא יעשו כן. אלא שאם הם בשב ואל תעשה, והאחים צריכים עכ"פ להכתיבם על שמם, אז אין הבנות מחוייבות לקיים בקום עשה להכתיב על שם אחיהם, אם לא שירצו אותם ברצי כסף. הנה זאת תורת מו"ה [מורי זקני הרב] ז"ל. ובסיום דבריו כותב: באופן שגם מו"ה מודה שאין לבנות שום זכות בקרקע אביהן כלל ועיקר, והרי הן כנכריות בממון אביהן. וכל מה שחייב מו"ה לאחים לרצות את אחיותיהן, אינו אלא מתורת שכר שכיר, וכיון שכן בנדון כזה ראוי לבית דין לשום בכמה בנות ישראל מתרצות להעביר חלקה, וינתן להן. והנראה לפי ששערתיה שהוא כמו עשרה למאה ממה שנוגע לחלקה. - וכמדומה שרוב האחרונים שדנו בעניין, לא זכו לראות דברים אלו, מלבד החוקות החיים והרב פעלים (הנ"ל).

ראיה לתשלום עבור חתימת הבנות

והרב פעלים הביא ראיה לסברת מהר"י באסן ודעמיה, מ"מ"ש הר"ן ז"ל והביאו הרמ"א בהג"ה (ח"מ רסד, ד), וז"ל, וכן כל אדם שעושה עם חבירו פעולה או טובה לא יוכל לומר לו בחינם עשית עמדי, הואיל ולא צויתך, אלא צריך ליתן לו שכרו ע"ש. ולפ"ז, כ"ש וכ"ש היכא שהוא תובע מעיקרא שכר טרחה, ואומר לו שלא יעשה לו בחינם. אך באמת אין לו אלא שכר הראוי לו עפ"י השערת בית דין, וכמ"ש בשו"ע (ח"מ רסד, א), הניח שלו והציל את של חבירו, אין לו אלא שכר הראוי לו. והיינו שצריך לשער עפ"י הבית דין כפי דעת וכפי הזמן. מיהו אין להקשות מכל זה על סברת מהר"ט שצריכים הבנות לכתוב לצורך הבנים בחינם מדין השבת אבידה, והא הכא אמרינן עכ"פ צריך ליתן לבעל הקנקנים שכר הראוי לו כפי שומת הב"ד בשביל הטובה שעשה לו. די"ל ס"ל למהר"ט הואיל ועשה לו הטובה בכליו שאני. וכ"כ הרב רוח יעקב ז"ל אשר בסוף ספר לב שמח (טו) על מ"ש הסמ"ע, אבל שכר הטירחא ושכר דכליו צריך ליתן וכו', די"ל עד כאן לא אמרינן שנותן לו שכר טירחא אפי' היה בטל, אלא כשהוא בכליו דאין דרך לעשות בחנם, כמו המעבורת והקנקנים. אבל במלאכת גופו כמו משיב אבידה דרכן לעשות בחינם כשהוא בטל, ומשום הכי אינו נוטל כלום

הראיה מהבקשה מהיבם ליבם

וכן מוכח בתוס' בימות (ק"א ב) ד"ה לאחר, אהא דתנן, לאחר שלשים יום מבקשים מהיבם לחלוץ לה, והקשו התוס' דאמאי אין כופין, ומה יפסיד אם יחלוץ לה, וי"ל שהוא מתבייש בביה"ד שתהיה רוקקת בפניו. ומשמע שכשאין טעם לסירובו כופין אותו. וכן כתב בספר ישרש יעקב (בימות ק"א ב), וזת"ד: ע"פ דברי התוס' הנ"ל נ"ל לפשוט מה שנשאלתי אם הבת חייבת לחתום על ויתור חלקה בירושה לטובת הבנים, כי שמעתי שרב גדול אחד אמר שאינה מחוייבת, אבל אני הבאתי ראיה מהתוס' הנ"ל שכופין אותה. וכן יש לי ראיה מב"ק (קב ב). וכו"ל. והש"ך (סי' ס"ק לד) כתב בשם מהרש"ל, שבכגון זה אמרינן כופין על מדת סדום. ע"כ. וכן כתב עוד בספרו שו"ת בית שלמה (האור"ח סי' פה אות ג, ובחלק יו"ד ח"ב סי' עט, ובחלק חו"מ סי' קט). ע"ש. והמהרש"ם במשפט שלום (חו"מ קפד, ב) הביא כן בשם רב גדול אחד [ובמנחת יצחק (הנ"ל) ציין שבתשו' מהרש"ם (ה, לח) כתב שהוא הרה"ק בעל דברי חיים מצאנז בתשובה כתי], וכן הביא בשו"ת רב פעלים (הנ"ל) בסוף דבריו, על פי ספר התרומות והים של שלמה.

הב"ח והיש"ש חולקים אם כשאינו נותן טעם כופין לכתוב

ובשו"ת מנחת יצחק (הנ"ל) כתב שיש פלוגתא בזה בין היש"ש הנ"ל ובין הב"ח (שו"ת, לו), שכתב להוכיח מסוגיא הנ"ל, דאין כופין את המוכר למכור זימנא אחריתי, אפילו כשאינו טוען דזילי נכסאי, דקא סברי דתרתו שדות נינהו דזבינא להו. ופי' התוס' דהא דלא כתבו לי עדים שטרא אחרינא, כגון דלא בעי עדים למיכתב לי שטרא אחרינא, אלמא דלא כייפינן לאינשי למיכתב לי לחברי מאי דבעי, אעפ"י דלית לי טעמא עת"ד, והוא שלא כיש"ש הנ"ל, שהוכיח מהרא"ש להיפך, ולשיטתו צריך לומר שהא דלא בעי עדים למיכתב שטרי אחרינא, הוא כשנותנים טעם לדבריהם. אבל זולת זה כופין על מידת סדום.

המהרי"ט והפני משה נחלקו לשיטתם בעניין שטר הודאה

וכתב המנחת יצחק שבמשפט שלום (שם) כתב דשטר פטור של הבנות דומה לכתיבת שטר הודאה, שכתב המהרי"ט (ב, חו"מ כט), דדוקא בשטר מכר איכא זילותא, אבל לכתוב שטר הודאה שקנאה עבורו, בזה ליכא זילותא כלל, ומחוייב לכתוב עיי"ש. וא"כ ה"ד דמחוייבות הבנות לכתוב שטר פטור דל"ה זילותא. וא"כ המהרי"ט לשיטתו בזה. וגם הפני משה לשיטתו, דבמשנה למלך (שלוהין ושוה"פ ב, ה) הביא מס' פני משה (ב, פא) שדקדק מהריב"ש (ה) דאף בשטר הודאה שייך לומר לא יקרייכו בעינא ולא זילותייכו בעינא. ועל כן סובר גם דאין הבנות צריכות לחתום שטר פטור כנ"ל. אולם המ"מ שם כתב על הפני משה, דלא ראה שהריב"ש בסוף דבריו, ביאר דבריו, וז"ל, אלא שאין כופין את הבן לעשות שטר מכירה כדאיתא בפ' הגזול, משמע דדוקא בשטר מכירה הוא דשייך טעמא דלא יקרייכו כו' עיי"ש. וא"כ לפ"ז אנו חוזרין לדין הבנות שלמסקנת הריב"ש גם המה חייבות לחתום פטור. ולא כמו שהבין הפני משה מדבריו.

חילוק בין כתיבת שטר מכר לשטר ויתור

ובמנחת אשר (לש"ב הגר"א ווייס, פנחס, נח) כתב לדחות, דאין להביא ראיה מעובדא דריש גלותא לנידון דירושת הבת, דהרי שם אין מדובר מתביעה כספית של הריש גלותא או אחר שהשטר נכתב על שמו. ובזה מבואר בגמ' דאסור לו להמנע מלחתום לבעל השדה ללא תועלת לעצמו, דכמידת סדום הוא. ונראה דגם אין רשות בידם לדרוש תמורה כספית על חתימתן, דמהיכי תיתי לחייב את חבירו בתשלום ממוני על כתיבת שטר זה. וכי רשאי אדם לדרוש מחבירו לשלם לו על כל דבר טובה שיעשה לו, א"כ בטלת הא דכופין על מדת סדום. ועוד דהלא מצוה להציל ממון חבירו מצד מצות השבת אבידה, ואיך יבטל מצוותו ברדיפת בצע כסף שלא כדין. אך אפשר דשאני בת בירושת אחיה, דלפי דינא דמלכותא יש לה חלק, ואם לא תחתום להם כלום תזכה בחלק בשו"ת. ובזה אפשר דהיא יכולה לאלצם להתפשר עמה, כיון שע"י חתימתה היא מאבדת מה שיכלה לזכות בה בפועל. - אך פשוט שחילוק זה לא נעלם מכל הני רבואתא. אלא שהיה לעיניהם דברי הרשב"א החוצבים להבות אש שהבאתי לעיל: 'שכל הסומך בזה לומר שמותר משום דינא דמלכותא, טועה וגזלן הוא, וגולה ישיב. וחס ליה דאפילו גזלה ישיב רשע מיקרי'. ולכן אף לא הסכימו שטענת דינא דמלכותא תועיל לחלק בזה. אלא שמאחר שיש בחתימה טירחא, להגיע אל הרשם וכדומה, יכולה ליטול מעין שכר שכיר, כמבואר לעיל מהסדר אליהו והרב פעלים.

הראיה מכתבת שטר שחרור לעבד

ובפתחי חושן (ירושה, א, ס"ק ד) הביא מהנחלת צבי (חו"מ רעו) שהביא בשם רב אחד שהוכיח שאין כופין את הבנות, מהא דגייטין (מ, א) בעבד שעשאו רבו אפותיקי

ושחררו, שורת הדין שאין העבד חייב לרבו כלום, אלא מפני תיקון העולם כופין את רבו לכתוב לו גט שחרור, ואמרו בגמרא שהעבד נותן שטר על דמיו, ומשמע שאפילו מפני תיקון גדול שלא יוציאו לעז על בניו אין כופין לשחררו בחנם. ודחה ראיה זו, דהתם יש לו טעם שאינו רוצה שיצא עליו קול שעבר בעשה דמשחרר עבדו. ועוד דבאמת שם הלכה כרשב"ג דרבו שני כתב לו גט שחרור בחנם. ואף שאין להוכיח משם שכופין את הבנות, שיש לחלק, דבעבד ששחררו יש תיקון גדול שלא יוציאו לעז עליו שהוא עבד, לכך כופין.

ראיות נוספות לכפיית הבנות לחתום

והביא המנחת יצחק מהערך ש"י (חו"מ ס, ט), שהביא ראיה דמחויבות לחתום פטור, מתשובת הר"י מיגש (סי' ק"יח) דכתב דיכולים להכריח את הבעל ליתן בטוחות על תוספת כתובה עיי"ש, ומתשו' גאוני בתראי (סי' ס"ב), שכתב, דכופין את הבעל לגרש את אשתו באשת כהן שנאנסה, להתירה לעלמא, עיי"ש, ובתשובתו (בשו"ת תשורת ש"י ח"א סי' שפ"ב) ובמשפט שלום שם, הביאו מדברי התוס' בימות (ק"א ע"ב ד"ה לאחר), שהקשו על מה דאיתא במתני' שם, לאחר שלשים יום מבקשים ממנו שיחלוץ לה, דמה הוא מפסיד אם חולץ לה, ולמה אין כופין כדי להתירה, ותי' ד"ל שהוא מתבייש בב"ד לחלוץ לה שתרוק בפניו עיי"ש, וש"מ הא זולת זה היו כופין אותו, משום זה נהנה זה לא חסר. וכן כתב בספר ישרש יעקב (בימות ק"א ב) ובספרו שו"ת בית שלמה (האור"ח סי' פה אות ג, ובחלק יו"ד ח"ב סי' עט, ובחלק חו"מ סי' קט). ע"ש. ובס' ערך ש"י שם הוסיף לומר, כיון דאנו באים גם משום דין השבת אבידה כנ"ל, גם טעם דזילא לה מילתא ליכא, אם היא באופן שהיתה מוחלטת על בזיונה בממונה, אם ה' מגיע לה היזק, או היתה מוכרת נכסי' כשצריכה למעות וכמבואר לקמן (חו"מ רסג, סמ"ע ב). וכתב דאין רא"י מב"ק שם דאינו יכול לכופ' היכא דאית לי זילותא, דהתם בעצמו גרם לו, והוי אבידה מדעת, ומה"ט ס"ל להב"ח בתשו' הנ"ל, דלא כפינן לכתוב מאי דבעי אעפ"י דלית לי טעם, דשם מיירי ג"כ דבעצמו הכניס עצמו לזה עת"ד, ובזה ה' אפשר ליישב דברי המהרי"ק (בתשו' סי' קי"ב) שהוכיח דגם במקום טורח וספק היזק כופין על מדת סדום, וצ"ע בזה ממה דאיתא במס' ב"ק כנ"ל, והעיר בזה בקונטרס משמרת שלום שם, ולהנ"ל יתכן לומר דהכפ"י הוי מדין השבת אבידה, ובב"ק שם הוי אבידה מדעת, אבל מ"מ גם אם באנו מטעם השבת אבידה, היכא דמגיע לו היזק ממון ע"י ההשבה הרי לא חייבתו התורה במקום פסידיא ויכול לקבל שכר ההשבה וכמ"ש הסמ"ע (בסי' רס"ה סק"ז) עיי"ש, עכ"ד דברי המנחת יצחק.

מסקנת הרב פעלים

בסיום תשובתו מביא הרב פעלים, שמצא בשו"ת שואל ומשיב (תניא ג, קי בסופה) שאף הוא סובר בשיטת מהר"י באסן, שכתב הדין דין אמת ואין חיוב לתת חתימה בחנם, והוא פשוט וברור יע"ש. וכ"כ ג"כ בשואל ומשיב (תליתאה עד, ורסד) עיי"ש. ונמצינו למדין מדבריו שיש עוד גדולים ברבני אשכנז דקיימי כסברא זו דמהר"י באסן. שכן כתב לו השואל ששמע מאיזה גדולים, שהבנות אינם מחוייבות לתת להם פטורין בחנם. ובא לשאול מן הגאון מהר"י ש, אם זה אמת, והשיב שזה אמת. וע"כ כיון דאיכא גדולים דקיימי בסברא זו, אין להכריחה לכתוב בחנם אא"כ ירצנה ברצוי כסף. וכן מסקנת היביע אומר (ט, חו"מ ח), שיש לתת פיצוי כספי לבנות כדי שיסכימו לחתום על ויתור חלקן בירושה לטובת הבנים. ואם עשו כן ללא כל קבלת תשלום עליהן תבא ברכת טוב.

מסקנת המנחת יצחק

המנחת יצחק כותב ג' חילוקים לדינא, א', דהיכא דהחוק שהערכאות כותבים לכל היורשים מענין חלוקת הירושה, ומי שאינו משיב להם אבד זכותו, אז לכ"ע כופין להבנות שלא יגידו שרוצים בירושה, וממילא יאבדו זכותן, ואם כבר הגידו מחוייבים לתקן המעוות ולבטל זכותן. ב', היכא דצריכים לחתום שטר פטור. ואיכא להם טענה פרטיית שייגיע להם הפסד בממון שיש להם מקודם ע"י חתימתן, כנראה שאין יכולים לכופם, אבל דבר זה יש לברר לפני בית דין אם כדבריהם כן הוא. ג', היכא שאין להם טענה פרטיית, יש בזה פלוגתא בין גדולי האחרונים איך להורות הלכה למעשה, שדעת הגאונים בעל הערך ש, ושו"ת מהרא"י (כה וכו') שכופין את הבנות לחתום פטור, וכן דעת הגאון מהרש"ם במשפט שלום ות' מהרש"ם (שם סימן ל"ח ומ'), אבל מכל מקום כתב (באמצע התשובה סימן מ' שם), דאפשר דיכולה האשה לטעון קים לי, כהסוברים דא"צ לחתום פטור. ודעת התשובת מהר"א הלוי שם, ותשובות הרי בשמים (מהדו"ק סי' קכ"ט ומהד"ס סימן צ"ט) דיכולה לטעון קים לי כהפוסקים דא"י להכריחה לחתום בחנם.

זיו ההיכל - פקודת משה

ממדרן רבינו הגה"צ גאב"ד נוה אחיעזר זצ"ל

אחת בשנה, א"ל משל למלך ב"ד שיש לו בן א', פסק מזונותיו פ"א בשנה ולא היה מקביל פני אביו אלא פ"א בשנה, עמד ופסק מזונותיו בכל יום והיה מקביל פני אביו כל יום, אף ישראל כך, עיי"ש ודפח"ח. וזו היתה ברכת יצחק ליעקב ויתן לך, יתן ויחזור ויתן, שיהיה לך קשר כל יום עם הקב"ה ע"י שתבקש כל יום את החסר לך ועי"ז יתן לך אלקותו ודו"ק.

זוה שביקש יעקב אע"ה אם יהי אלקים עמדי ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, היינו כל יום כפי הצורך ולא בפעם אחד לאין רב, אז והיה ה' לי לאלקים היינו שיחול שמו עליו מתחילה ועד סוף וכו"ל וא"ש.

וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלקים. יל"פ הכוונה במה שיעקב בקש תוך כדי בקשת ענינים רוחניים, כמו יהיה א' עמדי והי' ה' לי לאלקים שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף, ושלא ימצא פסול בזרעי, גם על עניינים גופניים קלי ערך כמו לחם לאכול ובגד ללבוש, וכי בחדא מחתא מחתינהו, עפי"ד הגה"ק בעל חידושי הרי"מ שהובא בספר שפתי צדיק להגה"צ מפילין, בפ' וישלח, שיעקב אמר עם לבן גרתי, וברש"י ותרי"ג מצות שמרתי, ואח"כ אמר ויהי לי שור וחמור וגו', שאת העניינים הרוחניים שרכש יעקב הזכיר רק ברמז, גרתי אותיות תרי"ג, ואלו את העשירות הגשמיות פירט באריכות, כדי שאם ירצה להריע לו, יריע רק ברכוש גשמי ולא בעניינים הנוגעים לנשמה, וכן בקש גם דוד המע"ה, תערוך לפני שלחן נגד צוררי, שהצוררים יביטו רק על שלחן העשירות הגשמיות, ועי"ז יצלל בפנימיות שלא ישלוט עין רע בזה, וכן יש לצדיק הדור ענין הניכר לכל, ואין זה עיקר רכושו רק הטמון וגנוז עכדה"ק.

זוה הכוונה שכאשר יעקב אבינו החל בדרכו הקשה בחו"ל מקום שליטת החיצוניים, התפלל אם יהי' א' עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך, דרך היינו דרכה של תורה ומדרגות בעניני הנשמה, וזה יוכל להיות רק ע"י ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, שיהיה לו גם שלחן של גשמיות, בבחי' שלחן נגד צוררי, ואז ושבתי בשלום אל בית אבי, שלם מן החטא, והיה ה' לי לא', כי גם אם יפגעו בי החיצוניים, יפגעו רק ברכוש הגשמי, ואלו עניני הנשמה ישארו שלמים בקדושתם וטהרתם ודו"ק.

ובהמשך לנ"ל י"ל, שזו היתה גם הכוונה בברכת יצחק אע"ה ליעקב, ויתן לך הא' מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירוש, ברכה ברכוש רוחני גדול ובעושר גשמי רב, כדי שיהיה בבחי' תערוך לפני שלחן נגד צוררי, וע"כ גם העניינים הרוחניים מוזכרים רק ברמז, ואלו העניינים הגשמיים מפורטים יותר, משמני הארץ ורוב דגן ותירוש, וזה

בית המדרש הגדול "היכל אברהם צבי" - נוה אחיעזר
 מנשיאות מורנו הגרי"י ווייס שליט"א גאב"ד נוה אחיעזר
 רח"ו נחשני 3 [מאהורי ביהמ"ד] נוה אחיעזר, בני ברק

וי להאי שופרא דבלי בארעא

יחד עם בני המשפחה הננו מתאבלים מרה על פטירתו של חוד מחשובי ופארי מחפלי בית מדרשנו עשרות בשנים, המופלג בתורה וביראה, שייף עיל ושייף נפיק, צנוע ומעיל, הרכיז תורה לעדרים בשיבת חביד במשך עשרות שנים

יוסף מנדלבוים
 הגה"ח ר' בהר"ד ברוך זצ"ל
 וחתן ל"ק אדמו"ר הגה"ק רב"ש אשלג זצ"ל

הלווייתו יצאה ביום שישי שעבר עש"ק תולדות א' בכסלו
 מביהמ"ד אשלג, רח"ו חו"א לביה"ח פוניבד"ב

ומשגרים אנו בזאת תנחומינו הכנים לבניו החשובים הרבנים
 הגאונים שליט"א ולבנותיו שיחי' ולכל המשפחה הנכבדה
 המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים ולא תוסיפו לדאבה עוד

רבנן ותלמידיהון ההנהלה

וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלקים. ברש"י אם יהיה א' עמדי, אם ישמר לי הבטחות הללו שהבטיחני להיות עמדי כמו שאמר לי והנה אנכי עמך, ושמרני, כמו שאמר לי ושמרתיך בכל אשר תלך, ונתן לי לחם לאכול כמו שאמר כי לא אעזבך וכו', ושבתי כמו שאמר לי והשיבותיך אל האדמה, בשלום שלם מן החטא וכו', והיה ה' לי לאלקים, שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא ימצא פסול בזרעי, כמו שכתוב אשר דברתי לך והבטחה זו הבטיח לאברהם שנא' להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו לכאורה קשה להבין למה חזר יעקב בנדודו על כל הבקשות הללו, אחרי שכבר מקודם הבטיח לו הקב"ה על כל זה, כמו שפורש בדברי רש"י הקדוש שמפרש כל ענין, איך הקב"ה הבטיח לו. גם קשה מה שביקש באמצע הבקשה על אלקות אם יהיה אלקים עמדי, והיה ה' לי לאלקים, ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, שזה דבר קטן לעומת הדברים הגדולים שבקש, וגם מה שפרש"י שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף קשה להבין, וגם מה הקשר ולא ימצא פסול בזרעי לכאן, ובפשטות י"ל שיעקב בקש על יוסף, שצפה ברוח קדשו שיעמוד בפני נסיון קשה באשת פוטיפרע, ולכן בקש עליו שיוכל לעמוד בנסיון ולא ישכח, ומאחר שיוסף הוא המשביר בר המשפיע פרנסה, שפיר הכניס תפילה זו על יוסף בבקשה של ונתן לי לחם לאכול, כי כידוע מי שפוגע במידת היסוד מביא עניות וד"ל.

אולם כדי להבין כל המשך הפסוקים ובהעמיק יותר, אקדים מה שפירשתי בס"ד הפסוק ויתן לך האלהים וגו' ובמדרש יתן לך אלקותו, ורש"י מפרש ויתן, יתן ויחזור ויתן, עפי"ד הקדוש **מהר"י מווארקי זצ"ל**, שהקב"ה קלל את הנחש ועפר תאכל כל מי חיין, ובלקוט (ישעיה ס"ה) נחש עפר לחמו, אר"י בא וראה שלא כמידת הקב"ה מידת בשר ודם, ב"ד מקניט את חבירו יורד עמו לחייו אבל הקב"ה קלל את הנחש, עולה לגג מזונותיו עמו, יורד לקרקע מזונותיו עמו, וא"כ נראה מאן שלמרות קללת הנחש הרי יש גם ברכה בגווה, כי בכל מקום מזונו מוכן לו, לא כן חיות ובהמות ואפילו בני אדם, צריכים לעמול ואף לסכן חייהם על מנת להמציא טרף לביתו, ואלו הנחש מזונו מוכן בכל מקום, וא"כ איך אומרת התורה על הנחש ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה, ופירש הצדיק מווארקי, שעיקר הקללה לנחש היתה, שאין לו כל קשר עם הקב"ה הזן ומפרנס לכל מאחר ומזונו מצוי בכל מקום, וזה כאלו שהקב"ה אומר לו, מזונותיך מצויים בכל מקום ואין לך יותר לפנות אלי ולבקש ממני דבר עכדפח"ח.

והגאון הקדוש מאוסטראווצא בספרו **אור תורה**, מפרש בזה נוסח הברכה בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שבראת להחיות בהם נפש כל חי, דמה שהקב"ה ברא את האדם שייצטרך למזון, הן לחם ומים הנכלל בתיבת וחסרונן, והן דברים שאפשר לחיות בלעדן והוא לתענוג, שנכלל בעל כל מה שבראת, הכל הוא להחיות בהם נפש כל חי, שיהיה חיות להנפש ונשמה, דעל ידי זה שהאדם נצרך וחסר לו הוא מבקש מהש"ת ומתדבק בו, והוא החיות של הנפש ונשמה, וכמאז"ל בימא (דף ע"ו), שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם

מזלא טבא וגדא יאה

הננו בזאת לשגר ברכותינו המואליפות למע"כ ידידינו היקרים
 מזכה הרבים מגיד המישרים
 הרה"צ רבי **אריה שכטר** שליט"א
 ובנו מוהל מומחה הרה"ח ר' **יעקב שכטר** שליט"א
לרגל שמחת נישואי הנכד-הבן
 החתן כמור **צבי שיחי' ע"ג** בשעתו"מ ובמז"ט
 יהי רצון שיזכו לראות מהם ומכל יוצ"ח רוב נחת דקדושה
 מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, אכ"י"ר.
 מתפללי ביהמ"ד מערכת "נוה ההיכל"

גמ"ח כלי עבודה "אביה" (שיכון ר) טלפון: 03-6780673 או 054-2149883 (שלמה)
רוב כלי העבודה: פטישון, רתבת, דיסק, מקדחות, מברגות, קונגו, וכיו"ב
חדש! מכשיר חיתוך לקרמיקה! יעוץ וליזוי מקצועי חינם!

פתרון החידה השבועית (תולדות) =
 פגשתי במקום אחד - בפסוק אחד (הפס' האחרון של הפרשה) - עשוי ומחלת נכד ונכדה של אברהם אבינו. אברהם וישמעאל - אב ובן. ישמעאל ועשוי - חס וחתן וגם דוד ואחיין. עשוי ומחלת - בעל ואישה. נביות ומחלת - אח ואחות. © כל הזכויות שמורות למחבר

חידה לפרשת השבוע
 חסד ורחמים
 הרי פגשתי במקום אחד את הנכבא
 עם נכדי, נכדתי, ובני.
 חתנתי: ואני נשאתי שם את הנכד
 עם חמיו ואת הנכדה עם אחיה.
 הרי: הנכדה נמצאת שם עם בעלה.
 חתנתי: והנכד נמצא שם גם עם דודי.